

This project is co funded by:

European Union

Norwegian Ministry
of Foreign Affairs

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

Irish Aid

An Roinn Gn th a  Eachtracha agus Tr d la
Department of Foreign Affairs and Trade

T rkiye'de siyasetin topografyası

Bahar 2018

Ali Bayramoğlu

Democratic
Progress
Institute

Mayıs 2018

ÖNSÖZ

Türkiye'nin önde gelen köşe yazarlarından ve Akil İnsanlar Heyeti Üyeliği yapmış olan Ali Bayramoğlu tarafından DPI için hazırlanan bu çalışma, Türkiye'deki mevcut siyasi durumun iç ve dış boyutlarını araştırmakta ve siyasi düzen ve dış politika açısından ülkenin gidişatı ve olası senaryolar hakkında değerlendirme yapmaktadır. Ülkenin mevcut AK Parti liderliğindeki siyasi gidişatının bir analizini takiben, bu çalışma siyasi gündemdeki üç sabit unsuru, özellikle olağanüstü hal dönemi uygulamalarını, siyasi iktidarın Kürt politikasını; ve dış politik ilişkilerin hassas dengelerini tespit etmekte ve tartışmaktadır. Gelecek seçimlerin Türkiye'nin iç politik hayatı ve yörüngesine olası etkileri ve potansiyel değişimin iç politikadaki bölgesel dengeler üzerindeki olası etkileri ve bunun tersi dahil olmak üzere Türkiye'nin iç ve dış politikalarının potansiyel yapısal unsurlarını ve etkileşimlerini incelemektedir. Yazar, Türk siyasetinin mevcut durumunun hassas bir terazi üzerinde bulunduğu sonucuna varmaktadır. Bir tarafta otoriter istikamete doğru zorlu, riskli, ve hatta çatışmalı yapısal bir dönüşüm, diğer tarafta da siyasi sorunların ve ilişkilerin doğasından kaynaklanan bir siyasi normalleşme.

Bu çalışma, Demokratik Gelişim Enstitüsü için yazar ve diğer uzmanlar tarafından daha önce hazırlanan değerlendirme raporlarının devamı ve DPI'nın Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeleri farklı görüşler ve perspektifler ışığında ele alan çalışma serisinin de bir parçasıdır. Rapor DPI'nın, sadece Haziran 2018' de yapılacak seçimlerde değil, hem iç hem de dışal olarak önemli bir politik değişim anında Türkiye'deki mevcut durumla ilgili devam eden değerlendirme çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Enstitümüz, farklı bakış açılarının temsil edilmesi için bir alan yaratma ve dolayısıyla Türkiye'de demokratikleşme ve çözüm süreçleriyle ilgili yapıcı diyalog kanallarının yaygınlaştırılması amacıyla konuya dair farklı değerlendirmelerin yer aldığı benzer başka çalışmalara gelecekte de devam edecektir. Bu değerlendirmede ifade edilen görüşler yazara aittir ve DPI'nın resmi konumunu yansıtmamaktadır.

Kerim Yıldız Demokratik Gelişim Enstitüsü (DPI) İcra Kurulu Başkanı

GİRİŞ

Popülist bir dalga, otoriter bir kurumlaşma, özgürlükler düzeninde gedikler açan uzun soluklu bir olağanüstü hal siyaseti, “güvenlikçi hakimiyet ve tam egemen devlet” şiarıyla bağımsız güç olma arayışı, bunlara eşlik eden, hatta zemin oluşturan çatışmacı uluslararası ve bölgesel dış bir rüzgarın etkisi üzerinden Türkiye’nin yeni bir siyasi kuşağa girdiği görünen bir gerçek.

Doğrudan ve dolaylı sonuçlarıyla bu durum (Ankara’nın Ortadoğu’ya artan oranda müdahil olması, izlediği Kürt siyaseti, mülteci politikaları, ABD, Rusya ve İran’la kurduğu değişken ve kritik ilişkiler, askeri gücünü sahaya sürmesi) Kürt hareketinden Ortadoğu ülkelerine, AB’den uluslararası kurumlara, Türkiye ve bölgeyle ilişkisi olan herkesi yakından ilgilendiriyor.

Türkiye nereye gidiyor, nereye gidecek? Karşımızda yanıtlanması gereken bu ve bunun gibi bir dizi soru başlığı bulunuyor. Türkiye’nin girdiği kuşağın kurucu unsurları, iç ve dış dinamikleri neler? Bu kuşak kalıcı bir nitelik mi taşıyor? Diğer bir ifadeyle Türkiye’nin siyasi düzeni ve dış politikası hangi istikamette yol alacak? Bu konuda muhtemel senaryolar hangileridir? Bölgesel ve dış gelişmelerle Türkiye’nin gidişatı nasıl bir etkileşim yaşar ve hangi ihtimaller dahilinde?

Bu rapor, Türkiye’nin iç siyasi dinamikleri, yelpazesi, aktörlerini, dış politik tutumu ve koşulları etrafında yukarıdaki sorulara yanıt arayacak.

I. SİYASİ GİDİŞ

Ülkenin AK Parti yönetimindeki siyasi gidişi, geldiğimiz an itibariyle iki büyük eksen üzerine oturuyor.

1. Popülist ilerleme

İlk eksen, bilindiği üzere, siyasi lider merkezli popülist bir düzen inşasına ilişkindir.

Bu açıdan ilk önemli veri, lider ile halk arasında, demokratik düzenlerin kurucu unsuru olan kurumsal süzgeçleri ve ara yetki katmanlarını en aza indiren, fiili bir kuvvetler birliği sistemi üreten, çoğunlukçu ve plebisiter bir yapının her geçen gün yeni girdi ve uygulamalarla derinleştiriyor olmasıdır.

Popülist ilerleme, siyasal sistemin yeniden yapılandırma dışında, siyasal sosyoloji bakımından da sonuçlar veriyor, diğer bir ifadeyle siyasi iktidarın bu hat üzerinde izlediği yeni güzergaha işaret ediyor. Bu, pek çok benzer popülist örnekte görüldüğü üzere, toplumun sadece bir kısmını kapsayan, diğer kısmını ise dışarıda tutan yeni bir millet inşası arayışıdır. Erdoğan'ın "meşru/gayri meşru", "makbul/tehlikeli vatandaş ve davranış" ayrımıyla yürüttüğü inşa kampanyası, güvenlik tedbirlerinden "idare"nin uygulamalarına, basın denetiminden yasama faaliyetine ve devletin personeli bakımından yenilenmesine değin pek çok alana yansıyor.¹ Ülke siyasi kültürüne hakim geleneksel partizanlığın ve klientelizmin bildik sınırlarını aşan bu durum, Türk toplumsal ve siyasi hayatında dikkat çekici bir veri olarak derin sosyal bir kutuplaşmayı tahrik ediyor, hatta hedefliyor.

2. Büyük sağ temalara dönüş

Bu popülist çerçevenin içini dolduran siyasi doku ve siyasi tercihler nelerdir? Bu soru siyasi gidişle ilgili ikinci eksene işaret eder. Şahsileşmiş bu iktidar tipinin ya da "otoriter popülizm" in ideolojik dokusu, AK Parti'nin 2015 sonrası tutturduğu çizgi ve kurduğu ittifaklarla, önemli ölçüde Türk sağının, kısmen kurucu devlet anlayışının büyük ideolojik temalarından oluşmaktadır. AK Parti yönetimindeki iktidar bloğu bir süredir, ülkede ve bölgedeki yeni siyasi girdi ve değişimlere bu temalara geri dönüşle yanıt vermeyi deniyor. İç ve dış temel sorunlarına bu temaların şemsiyesinde siyaset üretmeyi tercih ediyor. Popülizm de, büyük sağ temalar üzerinden, Müslüman ve Türk ulusu mağduriyetini altını çizerek mağduriyet

---

¹ Bu konuda tanımlayıcı bir örnek-olay yakınlarda yaşandı. 19 Mart 2018 günü Boğaziçi Üniversitesi'nde Türkiye'nin Afrin'de yürüttüğü operasyonu kutlamak, ölen askerleri anmak için lokum dağıtan bir grup öğrenciyi, başka bir grup öğrenci "işgalin ve katliamın lokumu olmaz" pankartı açarak protesto etmiş, gruplar arasında gerginlik çıkmıştı. Cumhurbaşkanı konuya derhal müdahale ediyor ve şunları söylüyordu: "*İmanlı, milli, yerli gençlik Afrin'le ilgili lokum dağıtıyor ve bu gençlik orada lokum dağıtırken o komünist, vatan haini gençler onların masalarını dağıtmaya yelteniyorlar. Bunlar terörist gençler. Bunların eşkâllerini, her şeylerini belirlemek suretiyle de bu terörist gençlere bu üniversitelerde okuma hakkını vermeyeceğiz...*" Cumhurbaşkanı'nın bu sözleri üzerine derhal 7 öğrenci gözaltına alındı. Bu örnek olay, ülkedeki protesto, tartışma ve düşünce özgürlüğünün karşı karşıya kaldığı durumu sergilemenin ötesinde, popülist düzen ve keyfi bir siyasi mekanizmanın sonuçlarına da işaret etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 7., Türk anayasasının 10. Maddesine göre, hükümlü Türk vatandaşları için bile bir anayasal hak olan eğitim hakkının, kime layık olduğunu, kime verileceğini ve bunun kıstaslarını siyasi merciinin belirlemesi, yasalar üstü bir güçle, meşru milletin üyesi olmanın sınırlarını çizme yetkisini kendisine atfetmesi, bu açıdan en çarpıcı sonuçlardan birisidir.

karşısında tarihi ve kesimler arası varsayımsal bir ittifakı, mağduriyet merkezli meydan okumaları ifade ediyor.

Türkiye'nin siyasi ve toplumsal hayatına bir süredir egemen olan bu ideolojik temalar dört temel kalemle özetlenebilir.

Birincisi, beka endişesini mutlaklaştıran, iç ve dış düşmanlara karşı öncelikli ve sürekli seferberliğe dayanan, içe kapanmayı ve güvenlik politikalarını meşrulaştıran militer değerlerle bezenmiş bir "*milliyetçilik*"tir. Bu milliyetçiliğin ilk özelliği toplumsal talepler-siyasi kararlar etkileşimine set çeken, farklılığı, tartışmayı ve itirazı kriminalize eden bir "*siyaset karşıtlığı*"nı beslemesidir.. Diğer taraftan, "Kürt teröründe Batı parmağı", "darbe girişiminde ABD varlığı" gibi iddialardan hareketle üretilen, popülizmin yapı taşlarından birisi olan ulusal mağduriyet söylemi de, yeni dönem milliyetçilik dalgasının önemli girdilerinden birisidir. Mağduriyet söylemiyle beslenen, karşı eylem olarak ulusal diriliş, şahlanış fikrini siyasetin merkezini yerleştirerek toplumu tepkisel aktivizme davet eden bu anlayış, bu çerçevede ucu şiddete uzanan güç kullanımı ve feda kültürünü kendi başına değer kılarak gündelik hayata sokmaktadır.

İkincisi, 'siyasi arz'ın 'toplumsal talep' üzerine plebisiter yollarla kurduğu hükümranlığa ve güçlü devlet söylemine endeksli "*kişiselleşmiş bir merkeziyetçilik*"tir. Güncel Türk siyasetini anlamak, bu merkeziyetçiliğin iki yansımasını kavramayı gerektirir. İlk yansıma, siyasi sisteme ilişkindir, millet-lider, siyaset-devlet arasındaki özdeşliklerden oluşur. Beraberinde, çoğunlukçuluğu, ona bağlı olarak liderin şahsında temsil edilen bir milli irade anlayışını getirir. Bu anlayış, iktidara yönelik tüm fren ve denetim mekanizmalarını elitizm olarak tasnif ve tasfiye eder. Kurumsal veya teamüllerden beslenen özerk alanların, dengeleyici yapıların imhası, bu merkeziyetçiliğin hem kritik bir unsuru hem popülizm eğilimiyle Türk siyaset geleneklerinin kesiştiği bir noktadır. İkinci yansıma toplumsal sistemi de içermektedir., Ekonomiden kültüre uzanan saha ve faaliyetlere ilişkin değer ve önem skalasında, siyasi aktör, eylem ve gücün hegemon unsur hale gelmesini ifade eder. Siyasetin, tüm bu diğer alanları kendisine endekslediği, özerkliklerini emdiği total bir görüntü, totaliter bir yansıma üretir.

Üçüncüsü, Türk sağının hakim zihniyet damarını oluşturan, "*kendine haslık*" fikrinin hem söylemde hem siyasi pratiklerde yeniden aktive olmasıdır. Günümüz Türkiye'sinde "milli ve

yerli olma” formülüyle ifade edilen, eski dönemlerdeki kullanımlarına oranla, kültürel düzeyde İslami değerleri ve aidiyeti bir adım öne çıkaran bu söylem, Erdoğan popülizminin ve yeni siyasi düzenin taşıyıcı unsurlarından birisi haline gelmiştir. Doğal olarak milliyetçilikle iç içe giren kendine haslık vurgusu, temel olarak, Batı değerlerine, hatta evrensel değerlere mesafeli olan siyasi bir hassasiyeti ima eder. Milletın kültürel ve geleneksel değerleri, sezgisi, irfanı, faydası gibi özelliklerin, insan hakları, hukuk devleti gibi evrensel ilke ve değerlerin, karşısında galebe çalmasını, asli referans haline gelmesini özler.

Dördüncü kalem, soğuk savaş günlerinden askeri vesayet ve darbe dönemlerine değin Türkiye’nin siyaset ve yasa hayatının temel parçası olan, “*tehdit ve tehlike söylemi*”dir. Bu söylem, “güvensizlik-şüphe-tedbir” üçlüsünü, siyasi bakışın, siyasi iklim ve kararların belirleyicisi kılar. Muhayyel bir dış ve iç düşman tanımı, özgürlüklerin sınırlanmasında etkin rol oynar, yargıyı siyasallaştırır, tek doğru anlayışını ve güvenlik fikrini öne çıkarır. Bu söylem bugün olduğu gibi hemen her zaman ataerkil güce biat ikliminin oluşmasında ve Batı karşıtlığında temel gerekçe ve ikna cihazı olarak kullanılmıştır. Dönemden döneme değışen, sadece tehlike ve tehdidin öznesidir, söylem kalıcıdır ve otoriterliğin temel göstergelerinden birisidir.

2015’te PKK’nın şehir ayaklanmalarıyla tetiklenen 2016 darbe girişimiyle sonra derinleşen popülist otoriter siyasi gidişin geldiği son aşamayı işte bu dört temanın etrafında oluşan iklim tanımlamaktadır.²

II. SİYASİ GÜNDEMİN SABİT MADDELERİ

Bu iklimin onu besleyen üç sabit gündem maddesi bulunuyor. Bunlar sırasıyla (1) olağanüstü hal dönemi uygulamaları, (2) siyasi iktidarın Kürt politikası, (3) dış politik ilişkilerin hassas dengelerdir.

---

² Tedrici gelişmeyi izlemek için DPI yapılan için şu eski değerlendirmelere bakılabilir:

Ağustos 2017 değerlendirmesi: <http://www.democraticprogress.org/news/assessment-report-by-ali-bayramoglu-politics-and-the-kurdish-problem-in-turkey-after-the-constitutional-reform/>

Mart 2017 değerlendirmesi: <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2017/04/Turkeys-New-Political-Paradigm-and-the-Kurdish-Question.pdf>

Ağustos 2016 değerlendirmesi: <http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2016/09/Ali-Bayramoglu-assessment.pdf>

1. Olağanüstü Hal rejimi uygulamaları

Olağanüstü hal rejimi uygulamaları, mevcut siyasi gidişin hem en önemli göstergesi, hem en önemli taşıyıcısıdır. Bu rejimin iktidarın yetkilerini arttıran, temel ve hak özgürlükleri sınırlayan, bunlara karşı yargı yolunu kapalı tutan bir istisna hali olduğuna şüphe yok. Bu istisna hali Türkiye'deki olağan bir yönetim tarzı olma yolundadır. Nitekim, 15 Temmuz darbe girişiminin ardından 20 Temmuz 2016'da ilan edilen olağanüstü hal rejimi, 20 aydır sürekli uzatılarak kesintisiz uygulanmakta ve kaldırılmasıyla ilgili hiç bir emare bulunmamaktadır. Bunun yanında, her yönüyle ilan edildiği konunun³ ötesinde kullanılmakta, Pek çok kurumu ve yasa bu çerçevede ve olağanüstü hal mantığıyla dizayn edilmekte ya da hazırlanmaktadır. Bu durum, temel hak ve özgürlükler sahasında ve yargı düzeninde ağır bir tahribata yol açmış bulunuyor.⁴ Dönemin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks tarafından kaleme alınan Türkiye'de İfade Özgürlüğü Memorandumu'nun (2017) şu tespitleri de tahribatı özetler:

---

³ Olağanüstü hal rejimi, yürütme organına Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi, bu yolla yasama gücünü kullanma imkanı vermektedir. KHK'ların ilan edildiği konu ve alanın dışına taşmaması, olağanüstü hal döneminin sonrasını belirleyecek düzenlemeler yapmaması bir anayasa hükmüdür. Buna karşın KHK'lar, 15 Temmuz askeri müdahale girişimine yönelik tedbirleri aşan, yasamayı tam ikame eden bir çerçevede kullanılmaktadır. Nitekim bugüne kadar, KHK'lar ile, çoğu olağanüstü halin ilan edilme nedenleriyle ilgili olmayan, toplam 54 ayrı kanun ve kararname üzerinde değişiklikler yapılmıştır.

⁴ İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın 10 Aralık 2017 insan hakları gününde açıkladıkları istatistiklere göre bu açıdan tablo şudur:

- KHK'larla 113.440 kamu görevlisi kamu görevinden çıkarılmıştır.

- Devlet tarafından el konularak kayyum atanan şirket sayısı 969'dur. Bunların ekonomik büyüklüğünün 41 milyar Türk Lirası civarında olduğu, buralarda çalışan işçi sayısının 47 bin civarında olduğu bilgisi paylaşılmıştır."⁴

-Adalet Bakanlığı'nın sözlü açıklamasına göre Temmuz 2017 tarihi itibari ile 169.013 kişi hakkında adli işlem yapılarak gözaltına alındığı, bunlardan 50.510'unun tutuklandığı, 43.489'unun adli kontrol ile serbest bırakılmıştır.

-OHAL'in verdiği yetki ile birçok ilin valilikleri çeşitli toplantı, gösteri ve etkinlikler için tek seferlik ve belli bir güne/eyleme yönelik veya ardışık olarak tüm eylemleri kapsayacak şekilde yasaklama kararları almıştır. Bu yasaklamalar jeotermal santrallerin olumsuz etkileri ile ilgili bir toplantıdan Lise ve Üniversite şenliklerine, kültür sanat ve doğa festivallerinden LGBTİ+ etkinliklerine kadar büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

-Yazılı ve görsel medya başta olmak üzere kapatılan basın yayın kuruluşu 185 olup sadece 23'ünün açılmasına izin verilmiştir. Halen 174 gazeteci tutukludur.

-15 özel üniversite kapatılmıştır. 6 Ocak 2016 tarihinde barış için bildiri imzalayan 1128 akademisyenin birçoğu kamu görevinden ihraç edilmiştir. 24 Aralık 2017 itibariyle üniversitelerden atılan pek çoğu solcu veya muhalif olan öğretim üyesi sayısı 5.577 kişidir.

-19 sendika ve konfederasyonun faaliyetlerine son verilmiştir. OHAL süresince 1.412 dernek ve 139 vakıf kapatılmıştır. Bu dernek ve vakıflardan birçoğu Fethullah Gülen örgütü ile bağlantılı olduğu ileri sürülmüş olup, geri kalanların ise somut herhangi bir nedene dayanmadan başka yasa dışı örgütlerle bağlantılı olduğu belirtilip kapatıldıkları ifade edilmiştir."

“Yargı kurumunun, gazeteciler, milletvekilleri, akademisyenler ve sıradan vatandaşların da dâhil olduğu toplumun geniş bir kesimine yönelik gitgide artan tacizleri ve hükümetin çoğulculuğu yok eden ve oto sansürü çoğaltan eylemleri sebebiyle, Türkiye’deki demokratik tartışma zemini endişe verici bir biçimde daralmıştır. Her ne kadar bu kötüye gidiş, oldukça zor bir bağlamın sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da, ne darbe girişimi, ne de Türkiye’nin karşı karşıya olduğu diğer terör tehditleri basın özgürlüğünü ve hukukun üstünlüğünü bu denli yok sayan tedbirlere gerekçe oluşturabilir.” Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği de benzer bir rapor hazırlamış ve Türk makamlarını uyarmıştır.⁵

Olağanüstü hal rejimiyle gelen ihlal ve keyfilik tablosu, karşıtları ve yandaşlarıyla iki büyük kutup etrafında, siyasete dair algı ve tavırların merkezini oluşturmaktadır.

2. Kürt politikası

İkinci sabit gündem maddesi hükümetin Türkiye’de ve Ortadoğu’da izlediği Kürt stratejisidir.

a) İç siyaset bakımından:

Bu strateji iç siyasete iki şekilde yansımaktadır.

Bir taraftan Kürt siyasi hareketinin meşru ve yasal temsilcilerine yönelik ağır ve sistematik bir baskı (tutuklamalar, kovuşturmalar, milletvekillerinin düşürülmesi, sivil örgütlerin ve basın organlarının kapatılması, belediye başkanlarının yerine kayyum atanması) yürütülmektedir. Bu yolla Kürt siyasi alanı kriminalize edilmekte ve imha etme derecesinde daraltılmaktadır.⁶ Siyasi söylemde ve adli uygulamalarda Kürt sorunu sadece bir terör konusu, Kürt siyasetçileri ise terörist ya da zanlısı olarak muamele görmektedir. Erdoğan’ın Kasım 2016’taki şu sözleri durumu özetler: “PKK’nın ve diğer terör örgütlerinin devlet içindeki elemanları da birer birer tespit edilip gereken muameleye tabi tutuluyor. İşte görüyorsunuz, dokunulmazlık tahtındaki

---

⁵ <http://t24.com.tr/haber/bmden-turkiyeye-cagri-ohal-kaldirilmali,585982>

⁶ İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın Aralık 2017 tarihli açıklamasına göre, “15 Temmuz 2016’dan sonra gözaltına alınan HDP üyesi 8 bin 930 iken, bunların 2 bin 782’si tutukluymuştu.”⁶ “OHAL KHK’ları ile 94 belediyeye el koyulduğu, bunlardan 89’unun Demokratik Bölgeler Partisi’ne mensup belediyeler olduğu, el konulan belediyelerde görev yapan seçilmiş 74 belediye eş başkanının tutuklandığı, 28 HDP il eş başkanı ile 89 ilçe eş başkanının tutuklandığı, 780 HDP il ve ilçe yöneticisinin tutuklandığı bir süreç yaşanmıştır. OHAL süresince halen cezaevlerinde HDP Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ olmak üzere 11 milletvekilinin tutuklu olduğu, bu süre içerisinde Figen Yüksekdağ ile birlikte toplam 7 milletvekilinin vekillerinin düşürülmüştür. 9 milletvekili hala tutukludur.”

milletvekillerinden tutunuz belediye başkanlarına varıncaya kadar bütün bu teröre malzeme olanlar, malzeme taşıyanlar bunun bedelini ödüyorlar ve ödemeye devam edecekler.”⁷

Diğer taraftan, Kürt sorununun bizzat kendisi bir suç nesnesi haline gelmekte, telaffuzu dahi cezalandırılmaktadır. Toplumsal aktörlerin, sivil yapıların, entelektüel ve akademisyenlerin Kürt meselesiyle teması ve konuyu tartışması türlü yaptırımlarla boğulmakta⁸, Kürt meselesi kamusal alanda ve basında, terör boyutu dışında “yokluğa” indirgenmektedir.⁹

b) Bölge siyaseti bakımından:

Kürt sorunu stratejisinin dış politika ayağı da keskin bir yol izliyor. İleride daha ayrıntılı ele alacağımız *background* şöyledir: Suriye’deki iç savaşla birlikte PKK, PYD üzerinden hızla bu ülkenin kuzeyinde, Türkiye sınırı boyunca kökleşme imkanı buldu. Zaman içinde Suriye’deki PKK’nın bir kolu olan Kürt hareketi, İŞİD’le mücadeledeki tek etkili yerel güç olarak ABD’nin müttefiki haline gelmiş ve meşruiyet alanını genişletmiş, Suriye topraklarının bir kısmını kontrol etmeye başlamıştı. Bu durum Kürt hareketinin umutlarını artırmış ve iddia alanını genişletmiştir. Nitekim Türkiye’nin güneydoğusunda yaşanan, PKK’nın Suriye modelini Türkiye taşımak ve zayıfladığı düşündüğü Erdoğan iktidarına darbe vurmaya hamlesi olan 2015 şehir ayaklanmaları da esin ve gücünü bu genişleyen iddia alanından almıştı. Türkiye’nin Kürt sorunu yeni koşullarda doğal olarak ulusal sınırları aşacak ve gelişmeler Türkiye’nin Kürt sorununa bakışını keskin bir şekilde etkileyecekti. Sorunun bölgesel mahiyet kazanmasıyla, Suriye’de süren çatışmalar üzerinden ABD, Rusya gibi güçlerin de Kürt denklemine dahil olmaları, bu etkiyi bir travma haline çevirmiştir. ABD ile PYD-YPG arasında askeri yardım,

---

⁷ <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma.html>

⁸ Bu konudaki en açık örnek, 6 Ocak 2016 tarihinde Türkiye’nin Güneydoğu’sunda yaşanan olaylar çerçevesinde barış için bildiri imzalayan 1128 akademisyenin ezici çoğunluğunun kamu görevinden ihraç edilmesidir. İstanbul savcılığı bu bildiri nedeniyle (2017 sonu itibariyle) 148 Barış Akademisyeni hakkında Terörle Mücadele Kanunu uyarınca kamu davası açmıştır. 24 Aralık 2017 tarihli son KHK’yla bunlara 115’i barış bildirici öğretim üyesi daha üniversiteden atılmıştır. Benzer bir şekilde Türkiye’nin Afrin’e yaptığı askeri müdahaleyi sosyal medya yoluyla eleştiren kişilere dava açılmış. 30 Ocak 2018 tarihinde Türkiye Tabipler Odası Yönetim Kurulu üyeleri, savaş karşıtı bir bildiri nedeniyle göz altına alınmışlardır.

⁹ Yasadışı örgüt propagandası yapmaktan dolayı sadece 2016 yılında 17.322 kişiye dava açılmıştır. (İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın 10 Aralık 2017 insan hakları gününde açıklaması)

stratejik işbirliği içeren ilişkiler bu açıdan özellikle belirleyici olacaktır.¹⁰ Bu aşamadan itibaren Ankara, Kürt sorununun iç ve dış boyutunu bir bütün olarak algılamaya başlamıştır. Suriye'deki bu gelişmeler, Türk siyasi eliti tarafından Kürtlerin devletleşmeye ilerleyişi, Ortadoğu'da sınırların değişme riski olarak görülmüş, yerleşik bölünme endişe ve korkularını beslemiştir. Endişe politikalarının sonucu, Türk hükümetinin bölge ve Kürt meselesinin yeni girdilerine -uyum sağlamak ve siyasetini yenilemek yerine- ret politikalarını tercih etmesi oldu. Erdoğan tüm politikalarını bu çerçevede adım adım revize etti. Türkiye'nin Ortadoğu siyasetinin geleneksel dörtlü hassasiyeti, Filistin-Gazze-Hamas angajmanı, Esat karşıtlığı, İran ve Şii yayılmasına mesafe ve Ortadoğu'daki Kürtlerin ilerleyişine set çekme arasındaki hiyerarşi hızla değişti ve Kürt meselesi açık ara ön plana geçti. Öylesine ki Esat konusunda sert tavır bu çerçevede esnedi. Barzani'nin Irak Kürdistanı bölgesiyle olan ilişkiler bağımsızlık referandumu girişimiyle beklenmedik ölçüde bozuldu. Irak ve İran ile bu konuda yakınlaşma yaşanırken, Şii kaygısı ikinci plana itildi. Türkiye'nin Ortadoğu stratejisi temel direğini, Irak'ta Kürt bağımsızlığını engellemek, 2011-2012'den itibaren Suriye'de kendi sınır hattı boyunca oluşmaya yüz tutan Kürt koridorunu dağıtmak ve muhtemel bir Kuzey Suriye federasyonu devre dışı bırakmak üzerine kurdu. Türk siyasal sistemin farklı aktörlerinin ortak temel endişesinin, Irak ve Suriye Kürtlerinin bir aşamada bütünleşmesi, Türkiye'nin Kürtleri için cazibe merkezi olması ve bu çerçevede doğacak Birleşik Kürdistan riski olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye yeni politikasını öncelikli stratejik "hedef yerler" üzerinden yürütmeye başladı. Bunlar, Suriye'deki Fırat nehrinin doğu yakasında kalan bölge (El Bab, Afrin, Menbiç) ile Irak'taki PKK denetimindeki Sincar bölgesiydi. Strateji bu bölgeleri PKK-PYD kontrolünden çıkarmaktı. Bunlara, Musul ve Kerkük'ü, Türkiye'nin bu bölgelerdeki Kürt hakimiyeti ihtimaline yönelik aşırı hassasiyetini de eklemek gerekir.

Ankara, bu politik istikametle 2016 yılının ortasından itibaren, Ortadoğu'da askeri güç tehdidi ve fiili güç kullanımını sahaya süren bir politikaya geçecektir.

Bu çerçevede hükümetin ilk hamlesi, Fırat Kalkanı olarak adlandırdığı, Türk ordusu desteğindeki Özgür Suriye Güçleri (ÖSO) tarafından gerçekleştirilen Cerablus-El Bab

---

¹⁰ Bu konuda etkili olan diğer bir unsurun da, AK Parti'nin Haziran 2015 Genel seçimlerinde yaşadığı yüzde 10 civarındaki oy kaybının nedeni olarak, 2013-15 çözüm sürecini görmesidir.

operasyonu oldu. Bu hamle, önce, İŞİD'in sınır bölgesinden Türkiye'ye yönelik taciz saldırılarını engellemek için/gerekçesiyle başlatıldı. Ancak gerideki büyük hedef, PYD'nin Kobani ve Afrin kantonları arasındaki muhtemel bir birleşmeyi engellemek amacıyla güvenli bir bölge oluşturmaktı. Nitekim bu operasyonun zamanlamasını tayin eden ana faktör, 6 Ağustos 2016'da ABD'nin desteğindeki YPG güçlerinin Fırat'ın batısına geçerek Menbiç'i İŞİD'den alması ve Afrin'e kantonuna yaklaşması oldu. Sonuç olarak, Ağustos 2016'da başlayan Mart 2017 tamamlanan bu operasyon Kürt hareketinin Afrin'le bağlantı noktalarını kesti ve Türkiye 5 bin kilometre karelik bir alanı denetimi altına aldı. Türk iç siyaseti bakımından bu gelişme 15 Temmuz 2016 darbe girişimiyle yıpranan askeri gücün kendisi imaj olarak onarmaya geçmesinin ve toplumda militer değerlerin önemli çıkış yakalamasının da başlangıcıydı.

Fırat Kalkanı'nı, 2017 Sonbaharında Irak Kürdistanı Özerk bölgesinin düzenlediği referanduma karşı Ankara'nın gösterdiği sert ve tehdit edici politikalar, hatta askeri güç gösterileri izledi. Barzani tarafından ortaya atıldığı günden itibaren Bağımsız Kürdistan fikrine soğuk yaklaşan Türkiye, referandumun kesinleşmesinden ve sonuçlarının belli olmasından sonra buna en sert muhalefet eden ülkelerden birisi haline geldi. Kürt bağımsızlığına karşı kuvvetli bir güç ikliminin oluşmasında, referandum sonuçlarının askıya alınmasında İran ve Irak'la birlikte öncü bir rol oynadı.¹¹ Bu dönemde Erdoğan'ın ve çeşitli hükümet üyelerinin onları takiben muhalefet liderlerinin referandum karşıtı sert, tahkir edici, tehditkar sözlerinin, bunların simgesel anlamı altını ve işlevinin altını da özellikle çizmek gerekir.¹² Bu durum başta Türkiye'deki Kürt toplulukları rencide eden bir nitelik alırken, Türk kamuoyunda ise anti-Kürt tonlar taşıyan bir iklimi daha da pekiştiriyordu.

---

¹¹ Referandumdan 1 hafta önce, 18 Eylül'de Irak sınırında Silopi-Habur'da başlayan kapsamlı askeri hareket, 20 gün sürmüş referandum sonrasına da taşmıştı. İran ve Irak ortak askeri tatbikatı da buna eşlik etti. Milli Savunma Bakanı'nın "kılıcınız keskin" olsun, daha sonra cumhurbaşkanının, 'Silopi'de silahlı kuvvetler boşuna gerekli adımları atmadı. Bir gece ansızın gelebiliriz, geliriz" sözleri bu tatbikatı tanımlayan sözlerdir. Bir diğer gelişme, referandumdan 2 gün önce, 23 Eylül 2017 tarihinde TBMM'de, AKP- CHP-MHP'nin oylarıyla, hükümete Irak ve Suriye'de sınır ötesi operasyon yetkisi veren tezkere bir yıl daha uzatılmasıdır. Bu tezkerenin kabulü kamuoyunda, siyasi arenada ve basında rutin bir uzatma olmaktan çok, referanduma yönelik gözdağı girişimi olarak algılandı.. En nihayet referandumdan sonra, uyarı ve tehditlerini arttıran Türkiye 16 Ekim tarihinde hava sahasını Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'ne kapattı.

¹² Erdoğan'ın şu açıklaması akıllarda kaldı: "Bir vanayı kapadığımız anda iş bitti. Bütün geliri meliri, hepsi ortadan kalkıyor. Tırlar Kuzey Irak'a çalışmadığı anda bunlar yiyecek giyecek bulamayacaklar. Öyle bir duruma gelecekler. Niye? Mecburuz, yaptırım."

Bağımsızlık referandumu günlerinde Türkiye'nin üçüncü çıkışını getiren bir diğer kriz Kerkük'te yaşandı. Irak Anayasası'na göre tartışmalı bölge statüsü taşıyan Kerkük'ün Kürt ağırlıklı yerel meclisinin, Nisan 2017'de Irak Kürdistanı'na iltihak için referandum kararı alması, ardından Irak için yapılacak bağımsızlık referandumuna katılmak istemesi, Türkiye'nin sert, hatta irredantizm kokan tepkisine yol açmıştı.¹³ Kriz, Irak merkezi hükümetinin tartışmalı bölgelere asker göndermesi ve Kerkük'te Kürt valilinin yerine, Sünni Arap bir valinin atanmasıyla dindi.

Irak'taki bu iki gelişmeyi, Suriye'nin batısındaki Kürt kantonuna, Afrin'e yönelik 2017 Ekim ayında başlayan tartışmalar takip etti. PYD'nin Afrin'e doğru, El Bab'ın güneyinden bir kanal açarak bir koridor oluşturulacağı iddiaları üzerine, Erdoğan şunları söylüyordu:

“Bizim için Suriye’de halihazırda bir Afrin konusu var. Afrin, aslında PYD’nin şu anda Akdeniz’e açılma projesidir. Biz bu konuda tavrımızın ne olduğunu her zaman açıkça söyledik. Türkiye olarak, Suriye’nin kuzeyinde Akdeniz’e açılacak bir terör koridoruna müsaade etmeyiz. Bedeli ne olursa olsun gereken müdahaleyi yaparız. Hatırlayın, Fırat Kalkanı Harekâtı bunun için yapılmıştır. Cerablus, Rai, o bölgede Bab’a indiğimiz zaman, 2 bin kilometrekarelik bir alan. Aslında orayı tamamen buradan ayırma projesidir. Fırat Kalkanı Harekâtı’yla bu başarılmıştır. Bu bitti mi? Bitmedi. Afrin konusunda da kararlılığımız aynıdır. Şu anda planladığımız gibi yürüyor.”¹⁴

Afrin operasyonu 20 Ocak 2018 itibariyle başladı. Mart ayında YPG'nin Afrin kentinden çekilmesiyle bölge Türkiye'nin kontrolüne geçti. Erdoğan'ın hükümeti burada da istediği sonuca ulaştı. Afrin operasyonunun kritik bir yönü bulunuyordu. Bu kez asli oyuncu ÖSO değil, Türk Silahlı Kuvvetleri'ydi. Afrin operasyonu, Türk askeriyeye YPG güçleri arasındaki ilk açık çatışmaydı. Bunun Türk siyasi hayatında ciddi etkileri oldu. Bu etkiler, milliyetçiliğin,

---

¹³ Erdoğan'ın şu sözleri bu konuda yeterince açıktır: “Kerkük çok hassas. İKBY de malum, genelde, Kerkük'le ilgili olarak 'Burası benim' havası oluşturmak istedi. Halbuki oralar özellikli bölgelerdir. Dolayısıyla, orada hiç kimse, 'Burası benimdir' havasına giremez. Orada bir defa Türkmenler var, tarihine baktığımızda burada Türkmenlerin geçmişe yönelik çok ciddi sahiplenme hakkı var. Biz diyoruz ki; 'Orada kimler yaşıyorsa biz onların hukukunu koruyalım.' Ama iyi biliyoruz ki Kürtlerin orada hiç bir hukuku yok. Onlar aslında şu anda orada işgalci konumundalar. Elleri güç var, o gücü kullanarak Kerkük'e hep girme gayreti içinde oldular. Ama şu anda merkezi yönetim Kerkük'e yönelik gerekli adımları atacak. Irak, İran'la görüşmelerimiz sürüyor. Atılması gereken adımlar neyse atılacak. Kerkük için de atacağız, Musul için de atacağız. Biz oralarda yaşayanların, oraların gerçek sahiplerinin yanında olacağız.”

¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/afrinde-gozumuzu-karartiriz-40558556>

baskının ve kutuplaşmanın yükselmesi başlıkları altında toplanabilir. Siyasi arenadaki anti-Kürt ittifak, basına ve topluma iyice yansıdı. Türk kamuoyunda bu operasyonu destekleyen kitle, araştırmalarla yüzde 85'lere ulaştı.¹⁵ ABD'nin mesafeli hatta sonuna doğru eleştirel durduğu, Afrin operasyonu, Türk Amerikan ilişkilerini gerdi, popülist–milliyetçi dil üzerinden Batı karşıtlığının dozunun artmasına yol açtı. Savaş karşıtlığı, Kürt meselesinin siyasi telaffuzu bu ortamda siyasal ve toplumsal yaptırımlarla karşılaşmaya başladı. Erdoğan'ın her gün öldürülen Kürt YGP'li sayısını vermesi¹⁶, “cehenneme gittiler” gibi vurgularla kullandığı aşağılayıcı dil, Türkiye'nin Kürt nüfusunda sessiz ancak derin bir tepkiye yol açtı. Nitekim o günlerde Diyarbakır'da yapılan bir araştırma operasyonuna karşı olma oranının 83.2 olarak gösteriyordu.¹⁷

Son gelişme Sincar'da yaşandı. Erdoğan, Afrin operasyonunun sona ermesinden hemen sonra önce Menbiç'i, Kürt güçlerinin Fırat'ın doğusuna çekilmesi meselesini hızla ve ısrarla dile getirmeye başladı. Ancak bu, Amerikalıların sıcak bakmadığı bir konu. Fransız Cumhurbaşkanı Macron'un 29 Mart 2018 tarihinde yaptığı bir açıklamada belirttiği üzere, Türkiye'nin Menbiç'e müdahalesine açıkça karşı olduğu belirtmesini buna eklemek gerekir. Erdoğan bunun üzerine Türk ordusunun daha önce Nisan ayında bombaladığı Sincar'a yöneldi. Irak ile Suriye arasında stratejik bir geçiş noktası, PKK ile PYD'nin ana bağlantı hattı olan Sincar konusunda, 19 Mart'ta Erdoğan şu tehditkar çıkışı yapıyordu: “Bakın burada ikinci bir Kandil inşa ediliyor. Neresi orası? Sincar. Bir gece ansızın Sincar'a da girer, oradaki PKK'lıları da temizleriz”. Bir başka konuşmasında PKK militanlarının Irak'ın kuzeyindeki Sincar ve Kandil bölgelerini boşaltmaması halinde operasyon düzenlemelerinin kaçınılmaz olacağını belirtiyordu. Bu çıkış üzerine 27 Mart'ta Irak Başbakanı Haydar El Ebadi, orduya ülkenin sınırlarını tam kontrol altına alması talimatını verdiğini açıklıyor ve Türk başbakanıyla yaptığı görüşmede yabancı savaşçıların Türkiye'ye karşı sınır ötesi saldırılarda Irak topraklarını kullanmasına engel olacağını söylüyordu. Ebadi'nin bu çıkışında, Türkiye'nin Suriye politikasındaki son dönemdeki değişikliklerin, Irak-Türkiye ilişkilerindeki yumuşamanın etkisi kadar, Türkiye'nin eskiye oranla risk alan askeri aktivizm politikasının değerlendirilmesinin

---

¹⁵ <http://t24.com.tr/haber/mak-danismakliktan-afrin-anketi-halkin-destegi-yuzde-kac-operasyon-basarili-olacak-m,547809>

¹⁶ Son olarak 24 Mart'ta günü AK Parti Samsun toplantısında, “Afrin'le beraber şimdi diriliş hareketi yeniden başladı Bugün itibariyle Afrin'de etkisiz hale getirilen terörist sayısı 3 bin 733'e ulaştı” diyordu.

¹⁷ <https://www.evrensel.net/haber/344590/samer-arastirdi-kurtler-afrin-operasyonuna-nasil-bakiyor>

yattığı söylenebilir. 28 Mart 2018 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi'nde şu ibarelere yer alıyordu: Münbiç'teki teröristlerin bir an önce bölgeden uzaklaştırılması gerektiği, aksi takdirde Türkiye'nin, diğer bölgelerde olduğu gibi burada da bizzat inisiyatif kullanmaktan çekinmeyeceği belirtilmiştir (...) örgütünün bölgedeki faaliyetlerinin, öncelikle Irak devleti tarafından önlenmesinin beklendiği, bunun mümkün olmaması hâlinde ise bizzat Türkiye tarafından engelleneceği ifade edilmiştir.”

Türkiye'nin Kürt sorununda bölgede askeri güç kullanımını öne çıkaran politikalarının bir ayağı da Suriye'de güvenlik ve kontrol alanları oluşturma, buralarda demografik yapıyı Kürtler aleyhine yeniden kurma arayışı olarak tanımlanabilir. Afrin'le ilgili olarak “ÖSO ve yerel güçlerden kolluk gücü oluşturulması, kamu düzeninin sağlanması, imar-inşa faaliyetleri, Afrin'den ayrılıp Suriye'nin başka bölgelerine geçenlerin ve Türkiye'de bulunan Afrinliler'in geri dönüşünün sağlanması” için yapılan hazırlıklar basında yer alan bilgiler arasında¹⁸. Bunun da ötesinde bir gösterge İçişleri Bakanı Soylu'nun Ocak ayında yaptığı şu açıklamaydı.

“Ben İçişleri Bakanı olarak söylüyorum. Azez'de, Cerablus'ta, Marel'de bugün kaymakamımız var, emniyet müdürümüz var, bugün jandarma komutanımız var ve orada tesis ettiğimiz huzur ile birlikte orada yüz bine yakın insanın tekrar kendi toprakları ile buluşmalarını, o çocukların annelerinin, babalarının, dedelerinin hatıraları ile buluşmasını sağlayan biziz.”

Son olarak, Gaziantep'te 18 Mart'ta toplanan “Afrin Kurtuluş Kongresi”, sözcüsü Hasan Şindi de, “Afrin için bir vali belirlenecek, Afrin, Antakya'ya ait olacak, Hatay Valisi ile Afrin Valisi koordinasyon içinde olacak” diyordu¹⁹ Bu gelişmeler Türkiye'nin izlediği politikanın demografik ve yönetsel yönleri gösteriyor. Ankara'nın Suriye barışının tesis aşamasına Kürt siyasi alanı daraltarak ve elini güçlendirerek girmek niyetini taşıdığına işaret ediyor.

Türkiye'nin askeri aktivizminin iç siyaset bakımından yukarıda altı çizilen kimi sonuçlarını diğer yönleriyle tekrar vurgulamak gerekir. TBMM'de Mayıs 2016'da AK Parti-MHP-CHP'nin birlikte Kürt milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırılmasıyla başlayan anti-Kürt ittifak, takiben askeri çevrelerin ve meclis dışı ulusalcıların katılımıyla iyice kuvvetlenmiştir. Türkiye'nin izlediği bölge politikası, askeri operasyonlar bu ittifak tarafından coşkuyla

---

¹⁸ <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/serpil-cevikcan/afrin-de-neler-olacak-ankara-nin-2630726/>

¹⁹ <http://sendika62.org/2018/03/afrine-vali-atanacak-bolge-antakyaya-ait-olacak-483455/>

savunulmakta, Kürt meselesinde siyaset fikri HDP dışında temsilci bulamamaktadır. Toplum-siyaset ilişkileri açısından da benzer bir eğilim söz konusudur. Türkiye'nin askeri olarak sahaya çıkışıyla, milliyetçiliğin yükselmesi paralel seyretmiştir. Bu açıdan kritik husus, askeri operasyonların ve tehdit politikalarının, "fetih", "gaza" gibi, güce ve siyasi büyümeye işaret eden kavramlarla ortalama vatandaş tarafından "askeri ve siyasi başarı" olarak algılanması, "Türkiye'nin güç gösterisi", "ABD'ye meydan okuma cesareti", "doğuş/diriliş" şeklinde görülmesidir. AK Parti'nin dış politikada, özgüven tesisi ve büyük güçlerle eşitlenme söylemi yerini, bu konuda, en azından muhafazakar kamuoyu nezdinde, uygulamaya bırakmıştır.

3. Suriye'de güç dengeleri ve Türk politikası

Bu noktada kritik soru şudur: Türkiye'nin, bölge Kürtlerine karşı askeri güç kullanma aşamasına geçmesi nasıl oldu? Kürt hareketinin Suriye'de kazandığı alan karşısında, Suriye, Rusya, ABD ve İran'la aynı anda yaşadığı çıkar çatışmaları ve gerilimler üzerinden bir dönem eli kolu bağlı kalan, Suriye'deki gelişmeleri izlemenin ötesine geçemeyen Türkiye, bu eşiği nasıl atladı?

Bunu mümkün kılan, bölgedeki güçler arası çatışma ve dengeler ile Türkiye'nin bunlardan faydalanma girişimleri, paradigmatik bir şekilde ilişkilerini bu yönde yenilemesi olmuştur. Az çok önce kısaca değindiğimiz bu seyre yakından bakmakta da fayda var.

Suriye'de patlayan iç savaştan kısa bir süre sonra, 2012 yılıyla birlikte²⁰ Türkiye hesaplarını Esat rejiminin kısa sürede yıkılacağı varsayımı üzerine kurdu. Ankara'nın Suriye politikasında o dönem öncelikli meselesi, Esat rejimi sonrasına dair hesaplardı. Bu hesaplarda İran'ın politik arayışlarının önemli bir etkisi olduğunu belirtmek gerekir. AK Parti, Esat etrafındaki çatışmanın belirleyici unsurlarından birisi olarak Şii yayılcılığını görüyordu. Bu durum

---

²⁰ Türkiye 2011 Mart-Ağustos ayları içinde Türkiye Esat'la çatışmayı dindirmesi ve muhalefete kapı açması için temaslarda bulunmuş, ancak Esat'ın muhalefete baskı dozunu arttırması üzerine adım adım rejime süre biçer bir noktaya gelmişti. Davutoğlu Suriye muhalefetiyle ilk teması Ekim 2011'de kurdu. 2012 ortasında Davutoğlu şunları söyleyecekti: Bu sürecin (Esat devrilmesi) çok uzun süreceğinin düşünmüyorum. Artık süreci yıllarla ifade etmek yerine aylar veya haftalarla ifade etmek gerekir". https://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw Ancak eklemek gerekir ki, Eylül 2011'de benimde aralarında olduğum köşe yazarları ve yayın yönetmenlerine verdiği of the record brifing'te 6 aylık ömür biçiyordu Esat rejimine. https://www.ntv.com.tr/turkiye/davutoglu-esada-omur-bicti,Nsez_e7zmEO7uz5O9Pv6hw

muhtemel bir "Şii-Nuseyri" kuşağı ve Hizbullah'la birlikte Akdeniz'e açılan hegemonya koridoru riski olarak görülüyor ve Türk hükümetinin Arap Baharıyla yükselen Sünni hamiliği iddiası için bir risk oluştuyordu. Sonuçta, Türkiye, devrilmekte olduğunu da düşündüğü Esat'a karşı tüm gücüyle angaje oldu. Kimi Körfez ülkeleriyle birlikte muhalif grupların lojistiğini, yönlendiriciliğini üstlendi.

Türkiye, Suriye'deki Kürt gruplarına hassas olmakta birlikte, PYD gibi o dönemde güçsüz olan siyasi yapıların, Esat'ın devrilmesinin beklendiği kısa vadede sorun yaratıcı nitelikte olmadığı kanaatindeydi. 2014 Kobane kuşatmasında bile Türkiye'nin fikri hala değişmemişti. Suriye'deki Kürtler, o tarihte, Türkiye için sorunlar ve hedefler hiyerarşisinin alt sıralarında yer alıyordu. İŞİD ve diğer radikal örgütler konusunda da, (geçici oldukları kanaatiyle) benzer ikircikli bir tavır uzun süre sürdürüldü. AK Parti hükümeti bunların bir kısmını Esat karşıtı cephede destekliyor, bir kısmını ise Kobani meselesinde olduğu gibi kendi lehine hamleler yapan yapılar olarak seyretmeyi tercih ediyordu.

Ayrı dönemde Irak'la da anti Şii angajmanı çerçevesinde, Irak iç siyaseti ağırlık koyma çabaları sonucu gerilimler yaşanmaya başlandı. Ancak asıl büyük sorun müttefiki ABD'yle arasında görüş ve çıkar farklılıklarının büyümeye başlamasıydı. ABD öncelikle İŞİD'i, Türkiye ise Esat rejimini hedef alıyordu. Görüş farklılıkları etkin bir işbirliği yapmalarını engelledi. ABD, bu koşullarda yerel müttefik arayışıyla Kürtlere yaklaşmaya başladı, sahadaki muhalif güç ihtiyacını PYD-YPG'yle giderdi. Kritik nokta burasıydı, Türkiye açısından işler ters gitmeye başlıyordu. Hem Esat rejimi direniyor, hem PYD güçlenme imkanı buluyordu. ABD ve PYD arasındaki yeni bir dönemi başlatacak ilk yoğun işbirliği Haziran 2015'te Tel Abyad operasyonu ile başladı. Bu operasyon sonucunda Kobane ve Cezire vilayetleri arasındaki İŞİD'in kontrol ettiği yerler, ABD'nin hava desteğiyle PYD'nin eline geçti. Kürtler bu yolla hem İŞİD'i kovdular hem iki kantonu birleştirme imkanını elde ettiler. Bir yıl sonra, Haziran 2016'da, bu kez ana gücünü YPG'nin oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri'yle ABD desteğinde yapılan Menbiç harekati geldi. Menbiç'in alınmasıyla Kürtler Türkiye'nin kırmızı çizgi ilan ettiği Fırat'ın Batı'sına geçmiş oldular. 2016 Kasım'ında ise ayrı terkipte Rakka operasyonu başladı. Bu dönemde PYD, Haseke ve Kobane'de ve daha sonra kaybedeceği Afrin'de yönetimini pekiştirdi. Tel Abyad, Münbiç, Rakka ise YPG'nin asli unsur olduğu SDG'nin kurduğu kent meclisleri tarafından yönetilir hale geldi. PYD rakip Kürt örgütü, ENKS'yi devre dışı bıraktı. En önemlisi ABD-PYD ilişkileri ileriye dönük kalıcı bir ilişki haline geldi.

Türkiye, bu gelişmeler üzerine, 2015'te karşı hamlelere başladı. Menbiç ve Rakka operasyonlarında YPG'nin yerini alma taleplerinde bulundu, ancak bu, ABD tarafından itibar görmedi. Türkiye'nin bölgede iyice daralan hareket alanı, 2015'te Rusya'nın Suriye savaşına aktif olarak dahil olmasıyla daha da sorunlu hale geldi. Nitekim ABD ile mevcut anlaşmazlığa, Suriye-İran-Rusya cephesiyle yaşanan sorunların 2015 yılında büyük krize dönmesi eklenecektir. Bu kriz Türkiye'nin 2015'de bir Rus uçağını düşürmesiyle baş gösterdi ve Türkiye'yi her anlamda bloke etti. Ankara, uçaklarını, sınır hattındaki kasabalarını bombalayan İŞİD'e cevap vermek için bile Suriye hava sahasına sokamaz oldu. Kriz 1 yıla yakın sürdü. Bu dönem, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında ulaştığı dip noktaydı.

Türkiye bu sıkışık alandan 2016'dan itibaren Ortadoğu politikasını değiştirerek tümüyle çıkmaya çalıştı. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Türkiye'nin Suriye politikasındaki öncelikleri değişti ve Kürt meselesi sorun hiyerarşisinde tepeye çıkarıldı. Bu çerçevede, Esat rejimine itiraz sadece geri plana itilmiyor, Esat eleştirilmeye devam edilse de, Suriye'nin Sünni muhalefet tarafından yönetilmesi ve rejimin devrilmesi gibi hedeflerden vazgeçiliyordu. Bu yeni bölge politikasının birinci unsuruydu. Bu noktadan itibaren Türkiye ilişkilerini yenilemeye başladı. ABD'yle İŞİD konusunda daha paylaşımcı ve hevesli bir politika dili tutturdu. Türkiye'de artan İŞİD eylemlerinin de bu tutumu beslediğini eklemek gerekir. Bu dönüşün, ilk önemli girdisi, Rusya ilişkilerinin tedrici olarak düzelmesi oldu. El Bab (Fırat Kalkanı) operasyonu bu politika değişikliğiyle mümkün olabildi. Bu operasyonun 26 Ağustos 2016'da, Putin-Erdoğan görüşmesinden 20 gün sonra başladığını dikkate almak gerekir. Rus basınına göre, Moskova Halep karşılığında Türkiye'nin El Bab operasyonuna izin vermişti.²¹

Politika değişikliğinin ikinci unsuru, Ankara'nın Şii yayılcılığı konusunda hassasiyetini geri plana çekmesiydi. İran ve Irak'la ilişkiler bu çerçevede yumuşamaya başladı. 2017 itibaren yumuşama yakınlaşmaya dönüştü. Halep'te sivillerin ve muhalif güçlerin tahliyesi konusunda işbirliği yaptıktan hemen sonra, Aralık 2016'ta, Rusya, Türkiye ve İran Moskova'da bir araya gelerek Suriye'deki ateşkes ve siyasi süreç üzerinde anlaştılar. Ocak 2107 sonunda ise Astana'da bu üç ülke Suriye'nin egemenliği, toprak bütünlüğü ve tarafsızlığı konusunda garantör oluyorlardı. Türkiye'nin onayladığı bu ilkeler Esat konusundaki tavrını radikal bir

---

²¹ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/el-bab-icin-uc-iddia-40264678>

şekilde değiştirdiğini, Suriye'nin geleceğiyle ilgili hassasiyetini tümüyle Kürt meselesine yönelttiğini bir kez daha açıkça gösteriyordu. Nitekim yapılan üç ülkenin ortak açıklamasında Suriye'nin çok kültürlü yapısının vurgulanması ve "her etnik grubunun hakkının dikkate alınacağı" ifadesi Türkiye'ye yetmişti. Bu durum, Kürt nüfus karşısında, Türkiye'nin Türkmen, Arap nüfus üzerinden bir "alan denetim" stratejisi izleyeceğinin de göstergesiydi. Rusya-İran-Türkiye işbirliği Eylül 2017'de çatışmaların yoğun sürdüğü İdlib'in çatışmasızlık bölgesi ilan edilmesi, bu bölgede, Türk ordusunun muhaliflerin sorumluluğunu üstlenmesiyle bir adım daha ilerledi. Türkiye, Suriye'nin Batı'sında muhaliflere desteğini adım adım çekiyor, boşalan alanlara rejim şu veya bu yolla yerleşiyordu. Türkiye bunun karşılığını Afrin'de aldı. Rusya ve dolaylı olarak İnan, Türk ordusu ve ÖSO'nun Afrin'deki Kürt kantonunu ortadan kaldırmasına müsaade ettiler. Ruslar bölgeden askerlerini çekti, Esat rejimi sahaya inmedi, İnan tepkisini geride ve sınırlı tuttu. Sonuç olarak, Rusya, İnan ve Suriye, Batı'da aldıkları karşısında Türkiye'ye Afrin'de hareket imkanı vermişlerdi.

Türkiye, 2105 ncesi hapsoldüğü alanı, 2016'dan itibaren bu denge ve ilişkiler sayesinde kırabildi ve kendisine kısmi bir hareket imkanı sağladı. Kürt koridorunun oluşmasını engelleme konusunda şimdilik istediğini elde etti.

Ancak, ulaşılan bu noktanın kalıcı olmak olmaktan uzak, siyasi dengelerin aşırı hassas olduğunu, hatta Türkiye'nin bölge politikasının yeni bir tıkanıklık üretebileceğini ve yalnızlaşma riski taşıdığını belirtmek gerekir. Nitekim Kürt meselesinde şu anda ABD-PYD ve Rusya-Türkiye ayrışması fiili bir durum halini almış durumda. İyice yerleşik hale gelen ve ileriye dönük bir niyet taşıyan Amerikan-Kürt ilişkileri karşısında, ABD-Türkiye ilişkileri hiç olmadığı kadar gerilmiş halde. Menbiç'e yönelik Ankara tehdidi devam ettiği takdirde, Afrin bölgesinden farklı olarak²² Türkiye'nin Fransa ve Almanya gibi kimi Avrupa Birliği lkeleriyle ilişkilerini de germeye aday. Türkiye'nin Rusya'yla yakınlalaşmasının, İnan'a karşı seferber olan, Batı cephesinde yarattığı sorunlar bir yanda, Rusya-İnan-Suriye hattı ve bu ülkelerin ortak çıkarları dikkate alındığında, bu blokla kurulan ilişkiler de son derece kırılğan nitelikte.

---

²² Türkiye, Afrin'e müdahaleyi bu bölgeden kendisine yapılan saldırılara işaret ederek başlatmıştı. Dışışleri Bakanlığı, 1 Ocak 2017 ile 20 Ocak 2018 tarihleri arasında "700 taciz atışı" olduğunu ve buna ek olarak da 90'dan fazla roketli saldırı gerçekleştirdiğini belirtiyordu. (<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43469338>), Ankara, uluslararası hukuk bakımından BMGK terörle mücadeleye yönelik 1624(2005), 2170(2014) ve 2178(2014) kararları ile Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51'inci maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına işaret etmişti. (<http://www.hurriyet.com.tr/bozdag-zeytin-dali-harekati-mesru-ve-ulusl-40716661>)

Nitekim, Afrin operasyonunun sona ermesinden bir süre sonra Rus Dışişleri Bakanı Lavrov, Türkiye'nin Afrin'i Suriye'ye devretmesi gerektiğini söylüyor²³ ve Erdoğan'ın tepkisiyle karşılaşılıyordu.²⁴

III. YAPISAL DÖNÜŞÜM MÜ YOKSA KONJONKTÜREL DURUM MU?

Bu noktada birbiriyle ilişkili iki soru sormak gerekiyor:

Erdoğan'ın izlediği bölgesel politika sürdürülebilir nitelikte midir? Bu politikanın kırılma noktaları ile Türk iç siyasi dengelerinin ilişkisi ne istikamette olabilir?

Türkiye'de siyasi rejimin otoriter seyri geçici bir evreyi mi yoksa yapısal bir değişikliği mi ifade ediyor?

Bu sorular, şu ana kadar yapılan iç ve dış siyaset tespitlerine, bu siyasi sahanın etkileşimine dair ileriye dönük değerlendirmeler yapmayı ve bu konudaki muhtemel girdileri ele almayı gerektirir. Belli koşullar ve sonuçlar çerçevesinde siyasi dengeleri etkileme gücüne sahip iki faktörden söz edilebilir.

1. Seçimler

İlk sırada, şüphe yok ki, 2018-2019 seçim maratonu bulunuyor. Mart 2019 yerel yönetim seçimlerine sahne olacak. Anayasa referandumunda kabul edilen değişiklik, yasama ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ise Kasım 2019'da aynı gün yapılmasını öngörüyordu. Ancak TBMM'de çoğunluğu oluşturan AK Parti ve MHP'nin liderleri bu iki seçimi öne çekmek konusunda anlaşmış ve seçim takvimi değişti. Buna parlamento ve başkanlık seçimleri 24 Haziran 2018 tarihinde yapılacaktır.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Türkiye'nin parlamenter düzeni terk edeceği, güç yoğunlaşmasına dayanan bir başkanlık sisteminin gireceği biliniyor. Elbette burada kritik soru, ülkenin bu döneme Erdoğan liderliğinde girip girmeyeceğidir. 2016 anayasa referandumunda Türkiye'nin Erdoğan'ı destekleyen ve karşı olan, yüzde 51 ve yüzde 49'luk iki eşit parçaya

²³ <http://www.dw.com/tr/lavrov-türkiye-afrinin-kontrolünü-suriyeye-devretsini/a-43311849>

²⁴ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/04/10/son-dakika-cumhurbaskani-erdogandan-rus-bakana-afrin-tepkisi>

ayrıldığı dikkate alınır, bu soru, her anlamda önemini korumaktadır. Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetmesi, şüphe yok ki, popülist düzenden olağanüstü hal rejimine, Kürt stratejisinden dış politikaya kadar siyasi kartların yeniden karılması anlamına gelir. Kazanması ise, şüphe yok ki, mevcut gidişin derinleşmesini ima eder. Bu, ise farklı seçeneklerle olabilir. Erdoğan ve partisi her üç seçimden galip çıkabilir. Erdoğan cumhurbaşkanlığını kazanırken, AK Parti-MHP ittifakı birlikte mecliste çoğunluğu elde edemeyebilir. Yerel yönetim seçimlerinde iki büyük kent İstanbul ve Ankara'nın hangi siyasi parti tarafından kazanılacağı da genel siyaset açısından önemlidir. Uzun süredir AK Parti yönetiminde olan bu iki metropolün, hatta sadece birisinin muhalefete geçmesi bile, siyasi yapıda relatif de olsa çoğunlukçu bir görüntüye yeniden kapı açabilir.

a) Seçim meşruiyeti ve muhtemel etkileri

Tüm demokratik eksikliklerine rağmen Türkiye'nin siyasi öyküsünün temel taşlarından birisi hemen her zaman serbest seçimler olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 1876 yılında parlamenter sisteme geçmiştir. Cumhuriyet'le birlikte siyasi iktidarların meşruiyeti ile seçimler arasındaki ilişki her zaman belirleyici olmuş, vatandaşın seçime verdiği önem değişmeyen unsurlar arasında yer almıştır. Tek parti döneminde, baskı altında bile seçmen davranışı tek özgür davranış alanını oluşturacaktır. Nitekim Türkiye'de büyük iktidar değişimleri (Demokrat Parti, Adalet Parti, ANAP, AK Parti) her zaman seçimlere endeksli seyretmiştir. Askeri darbeler bile daha ilk günden itibaren hızla parlamenter düzene döneceğini açıklamışlardır. Seçim güvenliği açısından da, siyasi partiler arası ufak tefek tartışmalara rağmen, çok parti dönemden bugüne Türkiye ciddi bir sorun yaşamamıştır. Son olarak eklemek gerekir ki, seçmenlerin oy hakkına sahip çıkmasının temel göstergelerinden birisi olan seçimlere katılım oranı Türkiye'de ortalama % 85 ile Batı demokrasilerinin oldukça üzerindedir (son seçimler itibarıyla ABD % 50, Fransa % 65, Almanya % 75).

Bu çerçevede belirtmek gerekir ki, yapılacak seçimlerinin siyasal hayat ve gidiş üzerine etkisi sadece sonuçlarından kaynaklanmayacaktır. Seçimlerin varlığı ve iklimi bile siyasal koşullar açısından yönlendirici sonuçlar verebilir. Seçimlerden önce olağanüstü hal uygulamasına son verilip verilmeyeceği konusunda henüz bir netlik bulunmuyor. Ancak seçim öncesi ya da sonrası bir dönemde, Erdoğan yönetiminin devam etmesi halinde bile olağanüstü hal rejiminin gerek siyasi bakımdan gerek devlet içi dengeler açısından gerekse sistemin AİHM

gibi AB kurumlarıyla ilişkileri çerçevesinde uygulama sınırlarının sonuna geleceği varsayılabilir. Olağanüstü halin kaldırılması, bu rejim sırasındaki keyfi uygulamalardan mağdur olan on binlerce kişiye yargıya başvurma yolunu açar. Açıktır ki, bu durum, sonuçları ne olursa olsun, hatta kaotik ve tartışmalı bir siyasi ortamı vadetse bile, bir geri dönüşü ifade eder, “siyasi normalleşme”ye doğru kapı açması beklenir.

b) Kürt Hareketinin dönüşü

Bu konudaki, bir diğer, belki daha etkili bir girdi, baskı altına alınan Kürt hareketinin seçimler üzerinden, varlık, güç ve meşruiyet yenilenme imkanlarıdır. Bugün itibariyle Kürt hareketinin yasal siyasi temsilcisi HDP'nin 59 milletvekilinden 6'sının milletvekilliği düşürülmüştür. Nisan ayı içinde 2'sinin daha aynı akıbete uğraması beklenmektedir. Bunun yanında 9 milletvekili tutukludur. Diğer HDP milletvekilleri için dokunulmazlıklarının kaldırılması talebiyle mahkemelerden TBMM Başkanlığına 411 yeni fezleke gönderilmiş bulunmaktadır.²⁵ Bunun yanında, son veriler, Kürt hareketinin diğer temsilcisi olan BDP'nin seçilmiş 103 belediye başkanı arasından görevden alınanların sayısının 93'a ulaştığını gösteriyor.²⁶

2018 ve 2019 seçimleri bu mekanizmayı bir ölçüde bozacaktır. Yerel yönetim seçimlerinde herhangi bir seçim barajı söz konusu değildir ve iktidarın el koyduğu tüm bu belediyeler, mevcut seçmen eğilimleri dikkate alınır, tekrar seçilmiş BDP'li yöneticilerin eline geçecek, bölge düzeyinde Kürt hareketi yeniden sahaya dönecektir. Genel seçimlere ilgili tahminlere bakıldığında ise hemen tüm değerlendirme ve anketler, HDP'nin yüzde 10'luk ulusal barajı geçme ihtimaline vurgu yapmaktadır. Böyle bir durumda, HDP'nin bir kez daha yeni milletvekilleriyle, partinin sürekliliğini ve temsil gücünü ifade ederek meclise, gireceği açıktır. Şu an itibariyle resmi politikalar üzerinden Türkiye'de otoriterliğin taşıyıcılarından birisi haline getirilen Kürt sorunu, bu tür bir geri dönüşle tersine, demokratik siyasetin canlanmasına katkıda bulunabilir. Bu, elbet mutlak bir korelasyon değildir. Erdoğan'ın iktidarı altında ve uluslararası dengelerin müsaade etmesi halinde, geri dönüş, yeni gerekçelerle yeni bir baskı furçasına da yol açabilir.

²⁵ <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/03/25/126-milletvekili-hakkinda-561-fezleke/>

²⁶ <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-binali-yildirim-bugun-itibariyle-ankara-yerelhaber-2460884/>

2. Dış dinamikler ve dış politika

Türkiye’de siyasi gidişinin, dış dinamiklere, özellikle bölgesel dengelere duyarlı olduğu açık. Diğer bir ifadeyle bu dengelerde meydana gelecek değişiklikler, Kürt meselesi başta olmak üzere iç siyaseti etkileme gücüne sahiptir. “Bu etki hangi istikamette olacak” sorusunun yanıtını elbette zaman verecek, ancak şu anki siyasi terazi kimi çıkarımlar yapmamıza imkan vermektedir.

Bunun için önce Suriye’deki, ardından Ortadoğu’daki son büyük fotoğrafa bakmakta yarar var.

IŞİD, Kürt örgütleri, rejim güçleri ve muhalifler Suriye’de uzun süredir çatışan dört yerel aktör. IŞİD oyundan düşmek, etkisiz hale getirilmek üzere. Ne var ki, ondan boşalan alanlara diğer aktörler giriyor ve alan paylaşımı kavgasına alabildiğine devam ediyor. Nitekim Suriye’deki üç önemli dış güç, ABD, Rusya ve İran bu ülkede hatırı sayılır bir askeri varlığa ve beklentilere sahip. Rusya için görkemli süper güç konumuna geri dönüşün ve Akdeniz’e açılmanın olmazsa olmazı Suriye ve Suriye’nin egemen yapısı. İran’ın büyük Şia politikası için de durum benzer. İran nezdinde Suriye’nin egemen yapısı kadar, Nuseyri iktidarı, Esat hayati stratejik bir önemde. İran ile Rusya’nın Batı’ya karşı buluşmalarının nedeni bu çıkar ve beklentiler. ABD ise Suriye’deki varlığını IŞİD tehlikesi ve büyüyen İran tehdidiyle açıklıyor. Sonuç olarak bu iddia ve politikalar söz konusu güçler arasında ittifak ve gerginliklerin devam edeceğini gösteriyor.

Bu şemsiye altında Suriye’de, bir kısmı Ortadoğu merkezli olmak üzere, dört gerilim hattının varlığından söz edilebilir.

Birincisi, ABD ve Rusya arasındaki rekabet ve gerginlikle ilgilidir. ABD-YPG’yle, Rusya ise İran ve rejimle ittifak halinde bulunuyor. ABD-YPG koalisyonu uzun süredir IŞİD’e karşı seferber olurken, diğer blok Suriye’nin Batı ve Güney bölgelerinde Esat’ı tekrar egemen kılmaya uğraşiyor. Bu çerçevede hem IŞİD’e hem –daha çok- Suriye muhalefetine yöneliyor. Ancak karşılaşma haritası değişmeye yüz tutmuş durumda. Bu iki blok, IŞİD’in boşalttığı yerlerin denetimi için karşı karşıya gelmeye başladılar. Nitekim Şubat ayının ortasında Suriye’nin güneyinde, Derzor’da ciddi bir askeri karşılaşma yaşadılar. ABD hava güçlerinin müdahalesi sonucu Rus özel güvenlik şirketlerine mensup paralı askerlerden 300 kişi hayatını kaybetti ve

yaralandı.²⁷ Suriye'nin kuzeyinde ise Rusya ve ABD arasında bir egemenlik alanı paylaşımı yaşanıyor. Fırat'ın Doğu yakası ve Batı'sındaki Menbiç bölgesi ABD-YPG kontrolünde altında bulunurken, Fırat'ın Doğu'su daha çok Rus hakimiyet alanını oluşturuyor. Nitekim Türkiye'nin Afrin operasyonunu Rusya'nın oluruyla yaptığı, bu bölgenin PYD yerine geçici olarak Türkiye'ye ve ÖSO'ya terk edildiği ortada. Ruslar daha şimdiden bu bölgenin Esat'a terk edilmesi için Türkiye üzerinde baskı oluşturmaya hazırlanıyorlar. Rusya'nın ve ABD karşılıklı olarak birbirlerinin egemenlik alanlarından duyduğu tedirginlik de çıplak. Rusya'nın Ortadoğu'daki etkinliği ve İran'la yaptığı ittifak pek çok diğer ülkeyi de rahatsız ediyor. Nitekim Ocak ayında ABD, İngiltere ve Fransa, Suudi Arabistan ve Ürdün'ün Ocak ayında yeni Ortadoğu stratejisi üzerine Washington'da gizli toplantı yaptıkları ortaya çıktı. Hedef, önce Rusya'nın, ardından İran'ın Ortadoğu'da artan etkisini geriletme olarak tanımlanıyordu.²⁸ Ayrıca son dönemde NATO, ABD ve müttefiklerinin Rus diplomatları sınır dışı etmesinin, Ortadoğu'daki gerilimi daha da tırmandırdığı da ortada.

İkinci büyük fay hattı, tüm Ortadoğu'yu kuşatan bir çerçevede ABD-İran arasındaki gerginlik ve hakimiyet yarışından oluşuyor. İran uzunca bir süredir ABD için bir ulusal güvenlik tehdidi olarak tanımlanıyor ve Suriye adım adım ABD için İran'ı kuşatmak için yerleştiği bir üsse dönüşüyor.²⁹ Bu gerginliğin bir ucu Ortadoğu bölgesinin büyük fay kırıklarından birisi olan, Yemen'de, Irak'ta olduğu zaman zaman sıcak çatışmalarla devam eden Şii ve Sünni gerilimine açılıyor. Başta Suudi Arabistan olmak üzere kimi Körfez ülkeleri bu gerginliğin önde gelen aktörleri ve ABD'nin her anlamda ve pek çok konuda yakın müttefikleri. İran ve İsrail arasında yıllardır devam soğuk, hatta gizli savaş etkisi de burada önemli bir rol oynuyor. İran İHA'sını düşürmek üzere Suriye hava sahasına giren bir İsrail uçağının Suriye hava savunma sistemleri tarafından düşürülmesi üzerine İsrail'in, Suriye içindeki İran, Hizbullah ve rejime ait hedefleri havadan vurması, bu konuda, son işaretlerden birisiydi.³⁰ Fransa'nın Macron'la başlattığı aktif dış politikayı ve Suriye hassasiyetini, İngiltere'nin Rusya ve İran tedirginliğini İran karşıtı cepheye belirleyici unsurlar olarak eklemek gerekiyor.

²⁷ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43083864>

²⁸ <https://tr.sputniknews.com/columnists/201802271032422675-abd-ingiltere-fransa-suudi-arabistan-urdun-gizli-toplantı-washington-nato-turk-kurt-catisma-israil-iran-suriye-ortadogu-harita-gorus/>

²⁹ <https://www.ntv.com.tr/dunya/pentagondan-irana-baski-aciklamasi,hsiC2r-oNkesSS006hZHJg>

³⁰ <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2018/02/11/guney-suriyede-israil-iran-savasi>

Üçüncü gerginlik hattı, ateşkeslere ve çatışmasızlık bölgeleri anlaşmasına rağmen, Suriye'nin tümüne tekrar egemen olma iddiasını bırakmayan Esat-İran ikilisinin, Doğu Guta ve İdlib örneğinde olduğu gibi çatışmaları alevlendirme politikasıyla ortaya çıkıyor. Esat'ın buralarda kimyasal silah kullandığına dair iddialar Batı ile Suriye rejimini, onun üzerinden Rusya'ya karşı karşıya getirmiş durumda. Bunun yanında rejimin YPG'nin geniş alanı ve zengin petrol yataklarını kontrol etmesinden duyduğu rahatsızlık, yeni çatışmalara zemin oluşturabilecek nitelikte.

Son gerginlik alanını ise Türk-Kürt gerilim hattı oluşturuyor. Afrin'le birlikte yükselen, Türkiye'nin Menbiç ve Sincar duyarlılığıyla devam eden bu gerilim hattı, diğer çatışma eksenleriyle iç içe geçiyor ve bu çerçevede araçsallaşılıyor. Suriye iç savaşının başlangıcı olan 2011 yılı itibariyle bakıldığında, iç savaşın en karlı taraflarından birisinin Suriye Kürtleri olduğu şüphe götürmez. PYD-YPG, son dönemde sahada yaşadıkları sıkıntıya, Afrin'i kaybına ve Cenevre ve Astana süreçlerinde henüz yer bulamamalarına rağmen kuvvetli bir pozisyonu temsil ediyorlar. Fırat nehrinin Doğu yakası Irak sınırına kadar yönetimleri altında. Güneye doğru derinlik Rakka'ya kadar ulaşıyor. Fırat'ın doğusunda Menbiç'te SGD içinde etkin bir güç olmayı sürdürüyorlar. Nitekim, Afrin'in kaybı öncesi Suriye topraklarının yüzde 23'ü denetimleri altındaydı. Bugün hala rejimden sonra bu ülkenin en büyük gücü durumundalar ve bu hakimiyet alanı büyük ölçüde ABD'nin koruması altında. Diğer önemli husus, bu korumanın uzun süreli devam etme ihtimali olması. Zira Kürtler ABD'nin İran politikasında önemli yerel güçlerden birisi olma rolünü sürecek gibi görünüyorlar. Washington'da beş ülkenin katıldığı Rusya ve İran'a karşı strateji toplantısından sızan bilgiler arasında "YPG'yi ve Demokratik Suriye Güçleri'ni (DSG) Cenevre'ye dahil etmenin de yollarını arandığı" iddiası bulunuyordu.

Büyük fotoğraf bu olduğuna göre Türkiye ve siyasi iddiaları burada nereye oturuyor? Bu denge önümüzdeki dönemde Türkiye'yi nasıl etkileyebilir?

Denklemdaki güçlerin pozisyonları bilmek bu soruların yanıtı için önemli.

Türkiye ve PYD, aralarındaki sorunlara rağmen, ABD'nin bölgede vazgeçmek istemeyeceği iki müttefik olarak tebarüz ediyorlar. Nitekim, ABD, Türkiye'ye karşı Afrin operasyonu sırasındaki sert üslubunu sürdürmüyor. Washington'un Türkler ve Kürtler arasında bir denge politikası oluşturmanın arayışı içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. ABD, Türkiye ve PYD arasındaki

şu an itibariyle en sıcak konuyu oluşturan Menbiç, önümüzdeki dönemde bu denge politikasının yansıdığı bir alan olabilir. ABD, YPG güçlerini Fırat'ın doğusuna geçmeye ikna etmesi, buna karşın Menbiç bölgesini kendi denetimi altında tutması akla yakın bir formül.

Rusya ise Türkiye ve PYD ilişkin olarak genel çerçevede bir denge politikasını korumayı biliyor. İlişkileri kendi hedefleri istikametinde kullanıyor. Afrin'in kapılarını Türkiye'ye açması bunun tipik bir göstergesiydi. Ruslar, ABD'yle ilişkilerinden tedirgin olsalar da, Suriye'nin önemli bir yerel gücü olan PYD'yle de ilişkilerini sürdürüyorlar. Kürt özerkliğine sıcak bakıyor, ancak şu aşamada müttefikleri İran ve Suriye'nin bu konudaki olumsuz tavrını dikkate alıyorlar.

Türkiye, ABD ve Rusya arasındaki boşluğu kullanması, Esat rejimine kimi tavizler vermesi karşılığında hedeflerine doğru düne oranla yol almış görünüyor. El Bab'a kadar uzanan bir güvenlik cebini Afrin bölgesiyle birleştirerek kontrolü alması, endişe duyduğu Kürt koridoru oluşumunu engellemesi bunun göstergesi. Ancak bundan sonraki hedefleri olan, Menbiç ve Sincar konusunda hareket alanının çok dar olduğunu teslim etmek gerekir. Ebadi hükümeti Türkiye'nin kendi topraklarında operasyon yapmasına müsaade etmiyor, yeni ve büyük pazarlıklar olmadıkça, Türkiye'nin böyle bir hamleyi tek taraflı yapması da son derece güç görünüyor. Menbiç'e askeri hareket ise ihtimal dahilinde bulunmuyor.

Bölge dengelerinin son hali, Ankara'nın karşı karşıya olduğu direnç noktaları, bugüne kadar yürüttüğü askeri aktivizmle bundan böyle uyumlu değil. Diğer bir deyişle Türkiye askeri meydan okuma konusunda imkanlarının sınırına gelmiş bulunuyor, Bu verilerin, bölgede Kürt varlığı konusunda pazarlık, uzlaşma ve siyaset kapısını zorlaması ihtimalini, hatta zorunluluğunu hafife almamak gerekir. Ankara bunu tercih edecek bir noktaya gelebilir.

Nitekim Türkiye Kürt meselesinde ve bölge politikasında avantajlı bir hat üzerinde hareket etmiyor. Post-İŞİD evresinin yaklaşmasıyla birlikte, Ortadoğu'da iki büyük cephe oluşuyor. Bir tarafta ABD, İngiltere, Fransa, İsrail ve Suudi Arabistan var. PYD bu grubun şimdiden parçası kabul ediliyor. Diğer tarafta ise Rusya, İran ve Suriye bulunuyor. Kürt meselesinde kendisine yol açmak için Batı kampından uzaklaşan, Rusya ile İran'a yakınlaşan NATO üyesi ve AB adayı Türkiye, artan gerilim ortamında bu çelişkiyi yönetme, hatta dengede tutma imkanlarına sahip değil. Kaldı ki Rusya ve İran ilişkileri de tümüyle fayda merkezli ve kırılğan. Ayrıca Sünni hassasiyeti konusunda geri adım atmış olmasına rağmen bu AK Parti'de yerleşik olan ideolojik unsurlardan birisi.

Sonuç olarak Türkiye'nin bölge politikası sürdürülebilir nitelikte değil. Bu koşullarda Türkiye'nin önünde 2011-2015 evresinde olduğu gibi büyük yalnızlaşma ve zemin kaybetme riski bulunuyor. Bu riskler gerçekleştikleri anda Türk i siyasetine üzerinde keskin etkilerde bulunabilirler. Bu etki çatışmalara yol açabileceği gibi, en azından Kürt sorunu açısından siyaset kapısını tekrar zorlayabilir.

İ ve dış politikanın belirleyici muhtemel girdileri ve kesişme noktaları bunlar. Sonuç olarak, çeşitli ihtimalleriyle 2019 l seçimleri, seçimlerle birlikte Kürt siyasi alanının kısmen açılması, bölgede değişen dengeler, Ankara'nın askeri hareket alanının daralması, dış politika çelişki ve tıkanıkları Türk siyasetini etkileme gücüne sahiptir. Bu veriler ışığında Türk siyasetinin hassas bir terazi üzerinde bulunduğu söylenebilir. Terazinin bir kefesinde otoriter istikamete doğru zorlu, riskli, çatışmalı yapısal bir dönüşüm ile öte kefedeki siyasi sorunların ve ilişkilerin tabiatından kaynaklanan bir siyasi normalleşme ağırlıkları bulunuyor.